

K 126
RIC. RICHARDSONI

DE

13
Stylo Latino formando

AD

THOMAM ISAMVM
BARONETTUM

Liber unus.

OXONIAE:

E THEATRO SHELDONIANO: 1678.

19

THE JOURNAL OF

A

THE JOURNAL OF

THE JOURNAL OF

THE JOURNAL OF

THE JOURNAL OF

THE JOURNAL OF

PRÆFATIO.

Quoties memoria repeto, Nobilissime Thoma, (quod saepe quidem & libenter facio) illam suavissimam, quæ mihi tecum intercessit, consuetudinem, dum adjuvandis tuis Fratrumque studiis ponebam operam; toties mihi in mentem illius sermonis venit, quo ex me jucunde solebas querere, quemadmodum mea tempora, post vestrum ad Academiam discessum, traducere cogitarem. Quod autem dicebas, cum responderem me commentari aliquid per otium velle, quod studiosis esset utile, simulque meum in vos studium significaret: quod dicebas, inquam, neque de voluntate meâ, nec de facultate quidem literatis gratificandi, te dubitare; vereri modo, ut essem satis laboris patiens ad extricandum quod minabar: id vero in memoria mea insedit penitus, & ab illo tempore,

PRÆFATIO.

ut stimulus quidam, me concitavit ad liberandam fidem.

Circumspicienti igitur provinciam, quam mea tenuitas utcunque possit ornare, nihil mihi occurrit potius, quam ut aliquid de faciendo stylo meditarer: tum quod in ea materia amici mihi nonnihil tribuant; tum maxime, quod disciplina Patris tui, excellentis viri, qua vos in hoc atque in omni studiorum genere exercuit, essem per diu testis. Adde quod argumentum perdifficile admodum non sit; & conjunctum quoque cum eis studiis, in quibus, ut navis concitata remis, cum remiges inhibuerunt retinet tamen motum; sic animus proxime exercitatus, nunc in eisdem, etiam intermisso impetu, facile & labore nullo decurrat.

At tu, mallem inquires, ne agas actum. Hac enim in re multi docti viri elaborârunt peregrini, Omphalius, Riccius, Schorus, Sturmius, Scioppius, Schef-ferus, Vossius, Borrichius; nostri Ascha-

PRÆFATIO.

Alchamus, Brinsleus, Hulus, *aliique*,
quorum scripta quidem extant in hoc
genere utilissima. Atque ego magis mi-
rabar, cum tot subsidia ad bepe scri-
bendum comparata essent, cumque inge-
nia nostrorum hominum (ut Mathemati-
cis disciplinis, aliisque multis rebus ju-
dicare possumus) hominibus omnium gen-
tium nequaquam cedant; quid esset quod
emendate scribendi rationem tam pauci
assequerentur: unde tot nostra praeclare
inventa nec ad transmarinos populos
admodum pervenire, nec posteritati com-
mode propagari possint. Nimirum in
eorum manibus, quorum est officium pu-
erilem informare scriptionem, isti ex-
tranei doctores frequentes non sunt;
& nostrates magis praecepta imitandi
autores diligenter tradunt, quam, quinam
sint optimi ad imitandum, explicate
docent. Ego utrumque studui conjun-
gere: adeoque primum de autorum de-
lectu differam; deinde quemadmodum

PRÆFATIO.

sint imitandi præcipere conabor, & ut
a Flaccus.

—fungar vice cotis, acutum
Reddere quæ ferrum valet, exors
ipsa secandi:
Munus & officium, nil scribens
ipse docebo.

a De Arte Poetic.

C A P.

CAP. I.

Styli definitio, & temporum indagatio quibus apud nos primum, deinde apud Græcos, postremo apud Latinos stylus præcipue floruisse videatur.

S*tylus Metonymice* sumitur pro omni eo quod ex animi cogitatione profectum exprimitur stylo. Cum autem omnis scriptio tribus fere contineatur, rebus ipsis, methodoque eas tractandi, & verbis denique quibus efferantur; *Stylum Synecdochice* & ad vulgarem usum definitio, ut in verborum duntaxat artificio & disciplina consistat. Atque hæc verborum doctrina separatim ab argumento formaque scripturæ considerata, dubitari non potest quin ea plane tota ex populi usu sit haurienda; non imperiti & rudis, sed liberalis & eruditi: ^a *Quem pene arbitrium est, & jus, & norma loquendi.* Igitur dum lingua (ut ita dicam) vivit, & in ore hominum versatur; licet ea vel in cunis quasi vagiat, vel tanquam extrema & affecta ætate balbutiat, vel depravata vitiis offendant: (ea est enim linguæ natura, ut hominis ætatem atque mores imitari videatur) quæcunque demum ea sit, est tamen servanda. Nam fuerit pene ridiculum, ut ait, M.^b Fabius, sermonem malle quo locuti sint homines, quam quo loquantur. Cæterum cum sermo fuerit extinctus, & quasi scriptorum monumentis

^a Hor. de Arte Poet.

^b Instit. l. 1. c. 6.

clausus (ut Romanus jamdiu fuit) eum erui par est, & revocari in lucem ex autoribus non *obsoletis*, aut *novis*, aut *inquinatis*, aut *promiscue ex omnibus*: sed ex iis maxime, qui unius ferme ætatis, ejusdemque plane *perfectæ*, fuerint; nimirum optimi. Ea autem perfecta ætas est judicanda quæ studiis maxime floruerit optimarum artium: quibuscum elegantiæ sermonis tam penitus est conjuncta, ut cum iis simul nascatur, adolescat, occidat.

Anglicana lingua quæ antè bonarum literarum incitiâ rudis ac inops fuit, sic avorum patrumque temporibus locupletata est variarum rerum disciplinis, simulque ornata & perpolita ab eruditis viris: ut exinde ea in pretio vel ab exteris haberi & ab iisdem certatim perdisci cœperit. Atque ea protecto in *Hucheri*, *Sidnei*, *Spenseri*, *Verolamii*, aliorumque, qui illis temporibus floruerunt, scriptis est elegantiæ; ut ad ea tanquam ad exemplar, omnis deinceps stylus institui debere videatur. Tametsi non ignorem esse, qui eloquentiæ primas huic nostræ ætati deferant: quibuscum ego hoc loco nolim contendere; tum quod in re tam invidiosa non libenter verfer; tum quod argumento, quo ipse utor, utantur isti ad assequendum quod volunt. Certe *Poëta novus*, qui *veteres omnes*, & ipsum *Johnsonum* infantia postulare non veretur, quodcunque demum sit assecutus, non suo ingenio aut industria id vult ascribi, sed ipsius sæculi disciplinis & elegantiæ. Sed cum in eo sermone, quo vulgus loqui jam desiit, facilius notentur tempora, libenter ad Græcum transeo.

Et quis unquam vim illam atque copiam *Græcorum* ab iis studiis atque artibus, quæ sunt Lati-

nis hominibus eorum monumentis tradita, manare dubitavit? Quam infans erat Græcia, cum primum artes inveniri sunt coeptæ. Primis temporibus litera est nulla, quæ quidem ornatum habeat. Antiquissimum est Poetarum genus, qui disciplinistunc ubique gliscentibus, aut repertores earum tollebant laudibus, aut populares suos domi bellique honeste & cum virtute vivere docebant. Ex quibus *Homerus* facile est princeps: cui ut singularem quandam in suo genere scribendi facultatem tribuit *Plutarchus*, ita multiplicem & divinam in eo fuisse rerum cognitionem, in libello quodam ostendit. Philosophorum proxime sequuntur scholæ, quas in Ionia *Thales*, in Italia *Pythagoras* aperuit: in quibus numeri motusque tractabantur; & rerum origines exitusque & siderum cursus & multa (maxime à *Pythagoræ*) de numinum religione inquirebantur. Quæ disciplinæ simul cum ea, quæ in disserendi subtilitate consistit, paulo ante *Socratem* in *Piræum* inductæ, ab eoque *Morali Philosophiâ* auctæ, mirabilem profecto sermonis copiam, & subsidii adjumentique plurimum ad bene ornateque dicendum suppeditabant. Tum demum elaborata est dicendi visæque copia: atque post paulo Athenis se orator perfectus extulit, qui fere post seculum fuit quàm *Archelaus* naturæ scientiam in civitatem intulit. Per alterum seculum succus ille & sanguis oratorie dicendi, à *M. Tullii* iudicio, incorruptus duravit pæne ad *Demetrium Phale-reum*, cujus ætate eloquentia infringi coepit, & Philosophia ad nugas verti. Atque his quasi 200 annis quandam suam maturitatem Græcæ habuere literæ. His per divini spiritus viros Æ-

schylum, Euripidem, Sophoclem, Tragedia: per Aristophanem, Comœdia vetus, per Menandrum, nova est absoluta. His floruit Medicinæ Pater; his Pater Historiæ; simulque Thucydides & Xenophon: quibuscum eos, qui post Alexandri tempora scripserunt, nemo sanus audeat conferre. Quid ante Isocratem, ait a Velleius, quid post ejus auditores eorumque discipulos clarum in oratoribus fuit? Quis tandem comparisonem facere sustineat recentioris Academiæ cum illa veteri Platonis, Aristotelis, Theophrasti: ex quorum scriptis & institutis, ut b Piso Tullianus disserit, cum omnis doctrina liberalis, tum omnis elegantia sermonis poterit sumi? Nimirum hæc illa est Academia, è cujus spatiis se oratorem, quantuscunque fuerit, aut si quis fuerit, extitisse fatetur c Oratorum princeps. Adeo præclare loquendi facultas usque cum veræ & genuinæ sapientiæ studiis arctissimâ societate conjungitur.

Age vero, ut tandem ad Latinos accedam: Quo demum tempore eorum floruisse sermonem magis & quasi adolevisse existimabimus, quam cum Rom. ille Demosthenes omnes Græcorum copias in urbem Romanam contulit? Qui & ipse tam admirabilis in dicendo extitit, ut d Fabio teste, non immerito ab hominibus ætatis suæ regnare in judiciis dictus sit: apud posteros vero id consecutus, ut Cicero jam non hominis nomen, sed eloquentiæ habetur. Hic certe flos erit, hæc æquâ Latinitatibus. Quibus autem quasi terminis hæc perfecta tempora definiantur, est proxime dispiciendum.

Sunt qui ea unius Ciceronis ætate circumscribant, quam par est angustius, ut mihi quidem vi-

a Patere. l. I.

b Cic. de Fin. 2

c Orator.

d Inst. l. 10. cap. 1.

detur:

detur: etiam si de forensi illa eloquentia duntaxat id dictum velint. Nam ^a *Rhetor Seneca Romanam illam facundiam non Ciceronis modo tempore, sed circa Ciceronem effloruisse dicit. Et Velleius*, qui arctissimis finibus conclusit vim Oratoriam: *At*, inquit, ^b *Oratio ac vis forensis, perfectumque prosæ eloquentiæ decus, ita universa sub principe operis sui erupit Tullio: ut delectari ante eum paucissimis, mirari vero neminem possis, nisi aut ab illo visum, aut qui illum viderit. Sed quem audiamus potius quam Ciceronem? Is igitur non modo elegantiam temporibus Lælii attribuit: verum & jam e* dicit in *M. Aem. Lepido* (qui illis vixit temporibus) *etiam lenitatem apparuisse illam Græcorum, & verborum comprehensionem, atque artificem Stylum.* Quid, quod non quæritur de ea modo eloquentia, quæ in foro versatur: sed quæ in *Scena*, in *Historia*, in *Medicina*, denique in *Mathematicis studiis*, atque in omni artium *Encyclopædiâ*. Ideoque cum omnes scientiæ ab *Africano minore* ad *Neronis* usque imperium oratione excolerentur; erit profecto æquum hanc sive eloquentiæ, sive sermonis elegantiam, seu potius Latinitatis *adultam*, & plane virilem *ætatem*, quasi eodem annorum curriculo determinare. Sed hac in re duorum gravissimorum testium autoritate controversia definiatur. Itaque *L. Seneca* qui sub *Nerone* periit, ipse, vel a *Scioppii* iudicio, latinissimus scriptor; tamen jam tum sua ætate, ^c *homines Latine loqui desinere cæpisse*, non obscure innuit. Et *Nævii* atque *Catonis Censorii* ætatem (quæ illam *Africani* antecessit proxime) ut parum eloquentem reprehendit *M. Tullius*. ^f *Illius autem ætatis*, inquit,

^a *Præf. 6. Controv.* ^b *Vell. Patere. l. i.* ^c *Brut.*

^d *Styl. Hist.* ^e *Senec. Ep. 39.* ^f *Brutius.*

qui sermo fuerit ex Nævianis scriptis intelligi potest, & alibi: Catonis antiquior est sermo, & quadam horridiora verba; ita enim tum loquebantur. Hujus autem crescentis nec dum adultæ ætatis fuerunt Plautus & Ennius: etiam annalium scriptores quidam, quorum, ut & Nævii Enniique, fragmenta supersunt pauca. Catonis & Plauti, vellebros habemus integros, etiam elegantia sermonis præstabiles: qui tamen habeant verba, tum simplicia, tum conjuncta, non pauca à consuetudine sequentium temporum aliena (ut sunt Catonis, *lavere, quidvis anni*, pro quovis anni tempore, *utere id*, pro uti eo, &c. Plauti *impetrassere, munus fungi, ignoscere peccatum*; atque alia multa notanda, non imitanda. Sed ætas hos insecuta, Ciceronis iudicio, est latinissima; qui dicit, ætatis *Africani* istam fuisse laudem, tanquam innocentiae, sic Latine loquendi. Et ^a in Grammatico quodam Zetemate se ipse defendit autoritate P. Terentii, & locum laudat ex *Andria*: licet ibidem *Cicili-um Terentii* æqualem *malum Latinitatis autorem* vocet: & alibi, *Pacuvium & Accium quoque male locutos* dixerit. Quod mirum videri non debet: cum nonnulli, vel Ciceronis tempore, in ea fuerunt heresi, ut inusitate loqui, id putarent recte loqui. Quo nomine *Sisennam* familiarem suum festive deridet ^b Tullius.

^a Cic. ad Attic. Ep. 3. l. 7. ^b Brutus.

C A P. II.

*De ætatis perfecta scriptoribus
Latinis.*

IN his igitur *P. Terentius* agmen ducat, amator puri sermonis, *C. Cæsaris* sententia: cuiusque fabulas propter elegantiam sermonis, à *C. Lelio* scriptas existimari, testatur *Cicero*. Hunc (ut *Lucilium* præteream, cujus frustra tantum sunt pauca) sequitur *Lucretius* elegans quidem, & dulcis, & valde Latinus autor: sed licentius versibus decurrens, & vocibus identidem antiquis utens, non ad ornatum modo, sed cum difficultate argumenti premeretur, ut quasi duarum linguarum beneficium haberet ad exprimendos sensus. Sed est operæ pretium audire ipsum se excusantem circa operis initium:

*Net me animi fallit, Graiorum obscura
reperta,*

Difficile inlustrare latinis versibus esse:

*Multa novis verbis præsertim cum sit
agendum,*

Propter egestatem linguæ & rerum novitatem.

Versu penultimo agnoscis veterem loquendi modum: Ista autem magis sunt exoleta, *domicum, verum potest, fuat, endomari, &c.* Succedit proxime *Ciceronis* ætas, cujus in plerisque scriptoribus nihil novum, nihil obsoletum deprehendas: quam nonnulli sic adamarunt, ut eam solam latinam, solam

solam perfectam, vel *Cicerone* invito, existimarent. In his ipse *Orator* eminet: cujus etiam in voluminibus (tanquam equo *Trojano*) inclusi sunt eloquentiæ principes, *Sulpitius*, *Curio*, *Trebonius*, *Bruti*, *Pompeius*, aliique, quorum eleganter ad eum literæ leguntur scriptæ. Reliqui quorum ingenii monumenta ad nos pervenere, sunt *C. Cæsar*, & *A. Hirtius*, sive *Oppius* is fuit, qui commentarios *Cæsaris* non pari elegantia continuavit. ^a *Vitruvius Pollio*, *C. Cæsari* notus: sed qui omnem ædificandi rationem jam senex *Augusto* scripserit. Et *M. Ter. Varro* Romanorum doctissimus, quo orationem elegantius componit, & quasi coagmentat nemo: voces modo quasdam, easque oppido perpaucas, ad analogiam & proprietatem magis, quam ad usum vulgarem dirigit: Contra *Cr. Sallustius* amputatas sententias, & verba ante expectatum cadentia, & abruptum sermonis genus pro cultu habet: præterea studiose scriptis suis obscuritatem attulit, ^b tum transferendo ex Græco plurima; tum cupide obsoleta verba è *Catonis* originibus excerpando, ^c quo eum nomine ab *Aug. Cæsare* exagitatum legimus. Græca videntur ista; *amat fieri*, *servitii insolitus*, *agitandi inops*, pro egens iis quæ sunt opus ad vitam, &c. *Catoniana*; *audaciter*, *discordiosus*, *pleraque Africa*, pro maxima parte *Africæ*, ut *Cato* dixit *pleramque Galliam*, & infinita alia. Restant modo *Val Catullus*, & ille, ^d *Quoi donat novum lepidum libellum*, *Corn. Nepos*, elegans vitarum scriptor, & *M. Tullii* familiaris. Nec dissimulandum est tamen in *Catullo*, eum (tamen si verborum proprietate & exquisito delectu sit nemini secundus) exo-

^a Vitruv. in *Præfat.* ^b Fab. *Inst. Or.* l. 9. c. 3.

^c *Sugion. August.* sect. 86. ^d *Catull. Carm.* 1.

letis tamen vocabulis quandoque uti : nec tam apte carmen ædificasse, quam ii qui sub *Augusti* principatu mox floruere versuum architecti.

In his *Virgilius* est princeps, & ipse amator antiquitatis. *Propriis verbis*, ait *a Fabius*, dignitatem dat antiquitas. Namque sanctiorem & magis admirabilem faciunt orationem, quibus non quilibet fuerit usus : eoque ornamento acerrimi iudicii *P. Virgilius* unice est usus. Olli enim, & quianam, & tuis, & pone, pellucet ad aspergendam illam, quæ etiam in picturis est gratissima, vetustatis inimitabilem arti auctoritatem. Contra *Lyricorum* princeps *Horatius* novitate verborum est creber. Hujus enim sunt celer sequi, reperire furens, agrestium regnare populorum, allaborare, pro addere, five adjungere, &c. Idem in *Satyra* multo tersior *Lucilio*, & purus magis : quanquam ipse etiam in composito currat pede, ut risui jurgiisque apto. Tamen nonnunquam altius, si est opus, insurgit, & fluit numerosius :

b *Cupidum pater optime vires*
Deficiunt ; neque enim quivis horrentia pilis
Agmina, nec fracta pereuntes cuspide Gallos,
Aut labentis equo describat vulnera Parthi.

Et alibi,

c *Nec sermones ego mallem*
Repentes per humum — quam abjecte !
 — *quam res componere gestas ;*
Terrarumque situs & flumina dicere, & Arces
Montibus impositas, & barbaræ regna, tuisque
Auspiciis totum consecræ duella per orbem,

a *Instit. Or. l. 8. c. 3.* b *Hor. Serm. l. 2. Sat. 1.*

c *Hor. ep. 1. l. 2.*

*Claustra que custodem pacis cohibentia Janum,
Et formidatam Parthis te Principe Romam.*

Quid fingi excelsius potuit? sed, quasi divino afflatu hominem deficiente, miserabiliter mox flaccescit:

*Si quantum cupiam possem quoque: sed neque parvum
Carmen, &c.*

Æquales horum Propertius & Tibullus elegiæ autores terfi & elegantes. Et P. Ovidius utroque tam vocibus, quam sensibus lascivior: & (quod mireris) verbis eum minime licenter, præterquam in carmine, fuisse usum, est testis (qui eum *declamatores* noverat) *declamator* a Seneca. Qui & ipse *Rhetor Seneca* suasorias atque alia perbella ad *declamatorium* opus pertinentia reliquit, cum monumentis nonnullis *Portii Latronis, Cestii, Gallionis*, aliorumque suorum æqualium: meminit quoque *declamatoris Quintiliani*; cujus, non *M. Fabii* nepotis, quæ extant *declamationes* acutæ & breves existimantur. His quoque floruit temporibus *Faliscus Gratius Cynegetici* autor, & *M. Manilius*, quem *Josephus Scaliger* sanitati restituit, & *Cæsar Germanicus*, qui valde juvenis *Augusto* avo jam seni *Arabæa* scripsit. Sed quo te piaculo, *Tite Livi*, taceam? Cujus vox *Urbis* alumnum oleat, quamtumvis ipsi b *Patavinatatem* quandam inesse contendat *Pollio*: qui & ipse tantum a nitore & jucunditate *Ciceronis* abfuit (cujus tamen ætate vixit) ut c *Apri* judicio, inter *Appios & Menenios* studuisse videatur. Tu nempe recta institisti via ad eloquentiam, eandemque filio mon-

a Senec. Contr. 2. lib. 2. b Instit. Or. l. i. c. 5.

c Tac. seu Quint. Dialog. de Orat.

strâsti breviter : cum in a quadam epistola ad eum sic scriberes, *Legendos Demosthenem & Ciceronem, tum ita ut quisque esset Demosthenis & Ciceronis simillimus.* Nec te, *Messala Corvine*, præterissem, si in *de Progenie Augusti* libello, vel minima candoris & dignitatis in dicendo tuæ vestigia deprehendere licuisset. Nec quidem *Corn. Severum* retinere multum contenderim, cum *versificatorem* eum magis esse, quam *Poetam* b *M. Fabius* judicaverit : & de *Ætna* dubitare videam, an sit ipsius ; certe per errorem *Maroni* est attributa, ut *varicrum* (eiusdem temporis) in *deum obscœnum lusus.* Igitur pro *Corn. Severo*, *Corn. Celsum*, si placeat, substituamus, proprietatis verborum tam servantem, ut ea c *ab Oratore fingi vetet* : tam munde Latinitatis, ut quidem in *Medicina* nemo uti meliore scribendi magistro queat. Ad hanc quoque pertinent ætatem *Augustales liberti, fabularum* (alter versu, alter soluta oratione) *scriptores, Phædrus & Hyginus* : quamvis in hunc posteriorem, quemadmodum & in *Asconium Pedianum*, deterioribus temporibus nonnulla minus Latina irrepisse, d *Scioppius* dubitandum non putet. Hos comitantur *Historici Val. Maximus*, qui memorabilia exempla *Tib. Cæsari* consecravit : & *Vell. Paterculus* ex *Aula*, qui *M. Vinitio* eiusdem *Cæsaris* progenero *Historiam Romanam* scripsit : Quibus ego *Q. Curtium* elegantem scriptorem malim annumerare, *Brissonii, Lipsii, Scioppii*, aliorumque optimorum *Grammaticorum* iudicio ; quam ad *Vespasianum* cum *Rutgersio* transferre ; nedum ad *Traiani* seculum cum *Is. Pontano* detrudere. Sequitur sub *Claudio Cæsare, Pomponius Me-*

a *M. Fab. Inst. Or. l. 10. c. 1.* b *Instit. Or. l. 8. c. 3.*

c *Ibidem.* d *Styl. Histor.*

la, *Geographus* ex ultimis *Hispaniis* provincialis; in quo sermonis ornatum non est quod flagites, satis est si Latine scribat. Et conterranei ejus (quos in *Urbe* tamen floruisse constat) *Mod. Columella*, *Gaditanus* municeps (quodque minime in *re rustica* expectes) disertus & copiosus: *Lucanus* Poeta: & *L. Seneca Cordubensis*, qui tractavit omnem fere studiorum materiam; hodieque *Philosophicæ* ejus *scriptiones*, & *epistolæ*, & *poëmata* feruntur. *Tragædiæ*, siue sint ejus, seu *M. Patris*, sunt tam plane ad Græcarum formam expressæ, tamq; verborum & sententiarum luminibus distinctæ, ut, quod *Q. Cicero* & *Naso*, *Variusque*, & *Pomp. Secundus* in hoc genere confecerint, minus desideremus; nedum moleste feramus intercidisse

— *Accius* & quicquid *Pacuviusque* vomunt.

In cæteris operibus dictionem minus apte contextuisse plerisque est vitus; eamque calcem sine arena ^a *Caligula* censuit, puerilem *Fabius*; vulgarem & protritam, præter ^b *Agellium*, quod sciam nemo. Agmen *satyrici* cogant *Petronius* & *Persius*: qui puerili & fucato dicendi generi (jam tunc sub dominatu *Neronis* cœpto invehî) vehementer quidem & acriter, sed frustra reclamitarunt.

^a *Suetonii Calig.* ^b *L. 13. c. 2.*

CAP. III.

*De scriptoribus senectutis, prima,
ingravescentis, effæta.*

Sequuntur tempora corrupta & depravata: quorum initio tamen eloquentia non tam versa in barbariem esse, quam in novam quandam dicendi formam, poeticamque, & verbis fictis translatisq; frequentatam migrasse videatur. *Quid multa?* inquit *Fabius*, jam totus prope mutatus est sermo. Et *Inst.* l. 9 c. 3. Itaque si antiquum sermonem nostro comparemus, pene jam quicquid loquimur figura est. Præter hunc, ad hanc primam & quasi viridem senectutem pertinent duo *Plinii*; quorum major copiosior est & figuris audacior: minor, cultior & elegantior, quique a fateatur sibi cum *Cicerone* fuisse æmulationem, nec contentum se fuisse elegantia seculi sui: *Solinus*, majoris *Plinii* exscriptor: *Cornelius Tacitus*, in *Agricolæ* vita luculentior quam in *Annalibus*: *Julius Frontinus*: *L. Florus*, & *C. Suetonius*, Historici: *Apicius Cælius*: *Palladius*, *Rutilius*: *Azellius* græcissans, & *Justinus Trogi* epitomator. Nam *I. Apuleius* hoc numero se excludit, qui statim in b operis sui principio Latinas literas nescire se fateatur. In urbe, inquit, *Latia advena studiorum Quiritum indigenam sermonem arumnali labore, nullo magistro præeunte, aggressus excolui. En ecce precamur veniam, si quid exotici ac forensis sermonis rudis locutor effudero, &c.* Piget plura ascribere: & hæc sunt satis ad retun-

a L. 1. Ep. 5. b *Metamorph.* l. 1.

dendam eorum perversitatem, qui malunt cum *Asino* rudere, aut balare cum *Capella*, quam loqui cum *Cicerone*. Hujus seculi Poetæ sunt *Val. Flaccus*, *Silius Italicus* *Maronis* æmulus, *Val. Martialis*, & *Junius Juvenalis*, cui in *Satyrica* Poësi tribuit principatum ^a *Scioppius*. Præter hoc *Juvenes* nobiles tunc florere (quorum fere fragmentis *digesta* constant) *Proculus*, *Neratius*, *Jabolenus*, *Labeo*, *Marcellus*, &c. & si paulum extra fines licet egredi, *Papinianus*, *Ulpianus*, *Pomponius*, & *Heren. Modestinus*, cujus sunt *Differ. libri 9.* quibus verborum ad Jus civile pertinentium discrimina accurate explicavit. Atque horum autoritate (ut *Catonis* quoque & *Plauti*) ^b *Hadrianus Card.* sæpe utitur: quanquam is omnia ad *immortalem illam ac prope cœlestem Ciceronis ætatem* debere exigī contendat. Nimirum ut judicavit recte cum ^c *Cicerone*, loquendi elegantiam legendis veteribus augeri; sic tamen ut non utamur verbis iis, quibus jam consuetudo nostra non utitur: ita eandem legendis his novis (qui certe non minus præclare locuti sunt, quam isti veteres) si delectus habeatur, incrementum posse capere existimavit. Atque cum ipse *M. Tullius* emeritos homines ex ultima ferme antiquitate ad signa vocaverit, quidni florentem Tyronum manum augustæ perfectorum temporum legioni, tanquam supplementum, licebit scribere. Hac tamen lege id velim fieri, ut ea duntaxat vocabula & phrasæ sint ratæ, quæ consuetudini meliorum temporum sint consentaneæ: quæque hujusce ævi scriptores prudenter & scite, vel ex græco formaverint, vel ex suo junxerint & derivarint. Ea autem pro nihilo habeantur &

^a *Sivlo Hist.* ^b *De mod. loc.*

^c *De Orat. l. 2.*

plane irrita, quæ novitatis studio, & fastidio superioris seculi, putide & odiose sunt posita. Neque ego profecto video, quid hanc ætatem tantopere nos aspernemur, nisi quod iniqui iudices adversus nos ipsi simus; ideoque angustiis sermonis non raro premimur, quod ingredi nolumus loquendi viam, quam nobiles scriptores fecerunt eundo patentiore. Certe a *Ant. Muretus*, si quis alius, *Ciceronianus*, *stultitiæ*, *temeritatis*, & *arrogantiæ minime ferendæ* condemnat eos, quibus verba loquendique genera ab hujusce ætatis autoribus usurpata, quoniam apud *Ciceronem* & ejus æquales non extent, ei qui diligenter latine loqui velit, imitanda non videantur. Cujus ego in sententia fuisse, tum *b Apum Historiam* vertendo, tum hæc qualiacunque commentando, profiteri & palam præ me ferre nequaquam vereor. Quid, quod *Priscianus* Grammaticus ex *Statio*, atque ex aliis hujusce temporis scriptoribus testimonia sumere non dubitavit: cum tamen ipsum eorum neminis, qui ad suam usque ætatem deinceps scripserunt, autoritate nixum comperiamus. Is autem floruit non multo ante *Longobardorum* in *Italiam* irruptionem, quæ finem Latino sermoni attulit; ejusque loco novum loquendi genus ex plebeia, Romana & Germana lingua invexit. Ab hoc tempore, anni, si numerantur retro ad *Antoninorum* & *Severi* tempora, sunt 400: qui ita possunt dividi, ut alteros 200 ante expugnationem *Romæ* ab *Alarico ingravescenti* Latinitati, totidem post eam alteros *effatæ* attribuiamus.

Ingravescentis statim initio notabilem temporum inclinationem fuisse vel *Cæsarum* nummi, etiam marmora & saxa vociferentur. Videas, in-

^a Var. lecti: l. 15. c. 3. ^b In *Præf.*

quit ^a Borrichius, Romæ inscriptiones Marmorum antiquas literis nitido & rotundo charactere expressas circa Vespasianorum etiam principatum: contra, post Antoninos, oblongo, squalido & neglecto plerumque literarum ductu horridulas. Et Spanhemius, eodem citante: Romanorum nummi, ab Augusto ad Antoninum usque & Severi tempora, magna cum artis & elegantia admiratione, ac in omni metallorum genere varietate, intuentium oculos oblectant. Infra eam aetatem elegantia, ut fateor, defecit, & quasi una cum Imperio Romano consenuit, &c. Etenim vero cum Imperium barbarorum impulsu jam indies manifeste prolaberetur, omnes bonas artes, adeoque ipsam Rom. sermonis elegantiam eodem labefactam motu concidere necesse fuit. Tamen hac ætate fuere, qui contra pravam loquendi consuetudinem attollerent oculos, & sermonem suum à plebitate sordida ad veterum proprietatem & elegantiam traducere conarentur. Quos ego quidem non ad eruditionem modo utiles, sed ad phrasin quoque faciendam (cum multo iudicio lectos) studiosis opis non nihil afferre posse arbitror. Horum ab ^b Olao (quantum ego quidem judicare possum, perite sunt

—*Dispertiti viri, dispertiti ordines.*

Nec ab eadem, inquit, voces Phrasæque confingenai licentiâ (quam scilicet in L. Apuleio & Terulliano notaverunt) immunis est vel Arnobius, vel Marcellinus, vel Symmachus, vel Vegetius, vel Firmicus. Paulo abstinentior notatur Minutius, Spartianus, Lampridius, Trebellius, Capitolinus, Vulcatius, Vopiscus, Sammonicus, Juvenicus, Avienus, Jannius, Lactantius, Pruden-

^a De Ætat. ling. Latine.

^b De Ætat. ling. Latina.

tius, Hilarius, Victorinus, cum Fragment. Vet. Jurisconsult. de quibus superius est dictum, & quem *Olaum* miror prætermisisse, *Cæt. Cyprianus*. His autem adhuc castigatior puriorque censetur, Julius Obsequens, Aur. Victor, Centorinus, Servius, Macrobius, Aufonius, Calpurnius, Nemesianus. Inter emendatissimos hujus ævi habentur Panegyrici Veteres, cum Rhetoribus antiquis, & Claudianus. Et paulo post, Neque inficiandum eos (qui circa expugnationem Romæ vixerunt, & inter ingravescentem atque effcetam ætatem, tanquam medii, sunt interjecti) Latine & non ineleganter scripsisse: (si paucas quasdam maculas excipiamus) in quibus Augustinus, Ambrosius, Hieronymus, Falconia, Orosius, Sulpitius, Prosper, Sedulius, Numatianus, Apollinaris, ita ut æquent, si non aliquando superent industriam eorum qui prius scripserint. Atque ille fere hætenus.

Atque jam ad extremam ætatem est ventum, quâ (vastitate Italiæ ab Hunnis, & Urbi à Genserico illatâ) Odoacer, Augustulo dejecto, in principatum invasit: eoque interemto Theodoricus Gothus regnavit Romæ. Quo eximio fautore respirare paululum cœpere literæ: sed mox Belisarii, Tobilæ, Narsetis, Alboini crudelitate oppressæ funditus interiêrunt. Nihilominus hujus affectæ atque effctæ ætatis (quis putet!) habemus scriptores, nec eos inutiles prorsus, aut pœnitendos. En Salvianum tibi, cujus stylus est, a Gesneri judicio, elegans & jucundus lectu: sed insunt diçtiones quædam seculi gentisque vitio non satis puræ. Boethius etiam floride icripit, Fulgentius & Avitus

non indiferte. Quibus *Cassiodorus* per me accedat, & *Eunodius* quoque ^a *Scioppio* vili non contemnendi: Et *Formandes* historicus perinde desertus, ut sunt ii quos exscripsit; & Christiani Poetæ, *Arator* & *Fortunatus*.

^a *De stat. Ling. Latina.*

C A P. IV.

*De Latini sermonis occasu, & de ejusdem
Renovatione.*

AB hoc tempore offata est Reip. literariæ nox longa per octo aut novem fortasse secula, eaque adeo tenebricosa, ut Latinitas fere nusquam, ejus umbra quædam in Monachorum claustris & in scholis esset. Nec tamen fuere nulli, qui tenebras hæcæ tanquam stellulæ illuminarent: sed pauci,

& totidem quot

Thebarum portæ, vel divitis ostia Nili.

Primis temporibus Gregorius Magnus, & Venerabilis Bedæ, & ejus discipulus Flaccus Alcuinus, qui Caroli Magni auspiciis scholas passim aperuit, & novæ literarum gloriæ proludere cœpit. Sed conatus infra operis molem juit (ut recte notavit a Borrichius) & cognitioni rerum aliquid, linguæ Latine cultui parum est attributum. His temporibus Historiam scripsit P. Diaconus; & paulo post eum Eginhardus, scriptor, ut in his tenebris, satis luculentus. Mediis Joh. Sarisb. & alii fortasse Historici Angli. Josephus Iscanus noster, egregius Poeta; & Grammaticus Saxo, elegantissimus Historiarum scriptor. Extrémis Petrarcha, tanquam Phosphorus, in media barbarie illuxit: & (quamvis ipse non purissimus scriptor) intendit tamen digitum ad antiquorum monumenta, quæ supererant satis multa ad muniendam viam proficere volentibus

in eloquendo. Hunc autem secutus tunc temporis, quod sciam, nemo; præter *Boccacium* forte & *Dantem*, qui tamen difficultate operis deterriti, ad patrium sermonem deflectere, eumque stylis excolere maluerunt. Nam cæteri, etiam celebris nominis scriptores, *Bartolus*, & *Baldus*, & *Joannes Gerson*, inculti & horridi sunt. Et *Petrus Crescentius*, cui veteres *Rei rust.* scriptores familiares erant, vel in eadem materia est infantissimus.

Tandem aliquando (duobus abhinc plus seculis) *Laurentius Valla*, *Patricius Romanus*, cæteras omnes

Restinxit stellas, exortus ut æthereus Sol;
qui caliginem longam discussit, & clarissime ostendit sine scriptorum optimorum imitatione ad elegantiam Latini sermonis perveniri non posse: sed ipsum audiamus: ^a *Multis jam seculis non modo Latine, sed ne Latina quidem legens intellexit, & post: Quasi amisso Rom. Imperio non deceat Romane nec loqui, nec sapere: Ibo in aciem adversus barbaros pro capitolio; ibo primus, &c.* Macte sis ista tua virtute, *Laurenti*; ante te tamen *Petrarcha* ierat, & vel tecum, vel priores aliquando *Jac. Poggius*, & *Ant. Raudensis*, quos tu tantopere exagitas: quibus tamen juvandi literas pro virili non defuit voluntas: sed prospere tibi cessit, quod favente *Nicolao Pontifice* in dimicationem venisti, optimis libris veluti Vulcaniis armis instructus, qui arte Typographica jam tum inventa cum magna studiosorum utilitate vulgari cœperint. Quos nacti passim præstantes viri, iverunt ad hanc militiam ardentem & erecti ad elegantiam Latini sermonis recuperandam. *Auxiliariam hanc cohortem* (si placeat) appellemus; quorum *auxilio*, qui Latini vo-

^a *Præf. ad Ling. Lat. elegant.*

lunt scribere, carere non debent; cum inferiores proprietate sermonis non sint, quam qui proxime à perfectis temporibus scripserunt, utilitate etiam superiores, quod puram & Rom. dictionem ad actiones nostras & tempora accommodârint. Hujus generis, ut paucos attingam, alieni sunt *Sannazarius, Vida, Sadoletus, Melancthon, Sturmius, Cujacius, Oforius, Manutius, Simlerus, Calvinus, Scioppius, Borrichius, Dukamelus, &c.* Nostri sunt, *Thom. Linacer, Polyd. Virgilius* (quem ego nostrum voco, quod ille suos nos vocat, *Langtonensis* olim *Sacerdos, Sungtonæ vicinus tuæ*) *Card. Pola, Juellus, Aschamus, Foxus, Noelus, Haddonus, Bartol. Clericus, Gabr. Harveus, Carrus, Colinsus Theologus, &c.* & quorum expectamus monumenta, quosque tu, Ornatiss. *Joan. Ishame, Cantabrigiæ* de rebus sacris latinissime perorantes audis, *Bemontius & Widdringtonus.*

Faceffant igitur odiosi homines, qui clamitant rem omniû esse difficilimam Latine scribere: vix unum aut alterum inventum esse, tot annorum curriculo, cum literæ restitui cœperunt, qui mediocrirer id posset facere; cæteros cum Romanis *mulionibus* non conferendos. Ego profecto vel primos istos, qui suoapte Marte literarum studia instaurare aggressi sunt, *Gaxam, Philelphum, Calderinum, &c.* de tribu moveri non libenter patiar: nedum in *muliones* referri *Sadoletum, Bembum, Muretum, Sigonium, Pet. Massæum*, aliosque ejusdem familiæ complures, qui Voluminibus diserte scriptis cum omni antiquitate contendere posse videantur. Fuerit non tanta his nostris temporibus eloquentium virorum copia? Id profecto non tam difficultate studii accidit, quam incititia & perversitate eorum qui habent scholas: & oblivione

livione disciplinæ veteris, quâ ^a *Vitellius*, *Hadriani* civis, olim *Oxonii* est usus, in celeberr. Academia (ubi Tu, Generose *Iust. Iſtame*, optimis disciplinis tam præclare studes) quamque *Gul. Lilius* ex *Italia* secum eodem tempore in *Scholam Paulinam* attulit. b Ii paucos autores eosque optimos ad imitandum pueris proponere: & ne barbaris & alienis vocabulis infulcarent orationem, diligenter monere. Nostri non parum multi, Poetas, Oratores, veteres, novos, puros putidosque promiscue legunt: nec in *stylo* quicquam requirunt, præter tumorem & sonum. Illi, rejectis ineptissimis *glossariis*, optimos dicendi modos de *Vallæ & Adriani elegantius*, de *Perotti Cornucopia*, &c. (quæ phrasibus nomina autorum adjecta haberent) suos petere docebant. Nos *Phraseologias*, & *Sylvas*, & *Dictionarya* (quæ vocant) autoritatibus nullis munita, non nauci libros, assidue pervolutamus. *Cooperum*, *Barretum*, *Thomasium*, cæterosque qui proprietatum utriusque linguæ diligentem comparationem fecere, quotus est demum quisque qui sumat in manus? Nam *Stephanus* & *Tingyus*, & *Curionis Forum*, præterea *apparatus Riccii*, *Schorusque & Doletus*, alique, qui naturam Latini sermonis ex ipsis fontibus declarant, plerique sunt in vulgus ignoti. Nec minus profecto latent qui in singulis disciplinis navârunt operam, *Nomesius* colligendis Poetarum elegantius, *Briffonius* in Jure civili verborum formulis, &c. quique *Indices* vocabulorum in singulis autoribus fecerunt, in *Virgilio Erythræus*, *Laurentius*, ni fallor, in *Phædro*, in *Cicerone Nizolius*, & *Car. Stephanus*, &c. Quod si in omnibus bonis autoribus id foret præstitum, profecto non video, quid

^a *Tolyd. Virg. Henr. VII.* b *Qui mihi*

amplius requiri possit ad distinguendas recte a-
tes, ad dictionem puram ab immunda dijudican-
dam, denique (si diligentia accedat) ad antiquam
Rom. sermonis integritatem restituendam. His,
his subsidiis non est ita difficile, populares, non est
profecto, Latine scribere. Res tota est posita in
recta puerorum institutione, cujus potissimum
partem virtutes & industria magistrorum susti-
nent. Qui nisi Latine sint docti, & vias tradendi
expeditissimas teneant, ad ea loca quibus ipse pu-
blica commissa est, adhiberi non debent. Nam
ut humanitate & facilitate pueros excitent; ut
omnibus modis provideant ne pueri quid cupide,
ne quid improbe, ne quid impotenter faciant;
utque assidue studia exigendo magis procurent ne
quid peccent, quam, ut cum peccarint, punian-
tur; denique ut eos paterna caritate foveant mo-
nere, non hujus est instituti. Sunt enim ista
communis prudentiæ; & à *M. Fabio*, ab *E-*
rasmo, à *Sadoletto*, ab aliisque pluribus tractantur
fufius. Neque ego universum ludi literarii disci-
plinam hoc loco, sed Latinæ linguæ doctrinam
trado. Nunc quibus versari debeat in libris, qui
sic formabitur ut fieri possit Latine doctus;
quaue in iisdem instituendus sit ratione, præ-
cipere deinceps ingrediar.

■ *Instis. Or. l. 1. c. 2, & 3.*

C A P.

C A P. V.

*Quinam scriptores, & quemadmodum,
pueris sint enarrandi.*

MEus igitur puer, postquam vernaculo sermone satis doctus fuerit, & medio-crem pingendi literas scientiam sit affectus, *Nomina* & *Verba* declinare cum primis sciat. Quod cum in omnibus peregrinis linguis sit usitatum, tum in Latina maxime propter flexionum varietatem est necessarium. *Nomina*, inquam, & *Verba* declinare discat, primum ea quæ in exemplis sunt posita; tum similiter sonantia (ad formam declinationis primæ *Prusa, Slusa, Creusa*, ex.) post quæ genere præteritis, supinis accedunt proxime. His bene perceptis, ad ea, quæ à communibus regulis sunt aliena, pergat, ut ad *pronominum* & *verborum anomalorum* inflexiones, ad comparisonem *adjectivorum* & *participiorum* naturam: & si quæ partibus sermonis accidunt imbecillis puerorum ingeniis paulo intellectu difficiliora. Succedant *generum* regulæ, mox *Heteroclita*, tum *præteritorum* & *supinorum* leges. Interim flectendo omne genus *nomina*, genus aut flexum variantia, deficientia, redundantia, terminatione minus convenientia, & *verba* quoque, simplicia, conjuncta, deponentia, neutro-passiva, &c. omnibus modis & temporibus variando exerceatur discipulus. Postremo transeat ad debitam partium orationis inter se compositionem, quæ vulgo *Syntaxis* dicitur: in qua (figuratis & minus propriis dicendi modis tantisper dilatis) ea præcepta discat, quæ & perpetua sunt, & latissime diffusa,

diffusa, & in omni oratione locum habent. Quorum explicata & plane uno atque altero exemplo rationem Præceptor tradat Tyroni; qui & ipse in eorum memoriam mox omni lectione incurrat. Cum vero perfectæ ætatis scriptores admodum sint nulli, qui pueris adhuc rudibus ad intelligentiam & usum accommodata proponi possunt: explicari poterunt colloquia familiaria *Corderii*, *Noelli*, *Castellionis*, aliorumque mundissimorum hominum, qui pietati bonisque moribus purissimas loquendi formulas adhibuerunt. Quibus legendis, Tyro cum gustum habere cœperit Latinitatis, in manus capiat *Phædrum* scriptorem aureum, supparem quidem ætate *Mimographo Syro*; sed præferendum ipsi fabularum jucunditate, quibus ea ætas maxime capitur. Nam illud habent æquale, quod facili sermone uterque scripserit: etiam quod *Senariis*, eisque *Spondeis*, *Dactylis*, *Anapæstis*, &c. deditâ operâ sic temperatis ut nihil non in eis familiare agnoscas. Ideoque huic ætati ad versandum sunt utilissimi. Qui enim ad *Ovidii fabulas*, suos magis informare student, non vident inepti, ut ait ^a *Riccus*, hanc esse canendi, non loquendi rationem, in quo nullus sit verborum deletus, nulla ad solutam orationem accommodata locutio. Arcendus est igitur à Poëtis hic noster, dum rationem eorum quæ legit, non ad communes modo regulas, sed ad retrusas quoque & minus usitatas possit reddere. Atque interim, ne styli usus sit nullus, eum nunc brevibus sententiis (quibus consecutionis vocum vis omnis contineatur) in Latinum vertendis exerceat. ^b Atque jam bonis tandem auspiciis in *M. Tullii* familiaritatem veniat Tyro.

^a De Imitatione.

^b Vid. Chr. Wali. Specimen, & Leadsi Introduct.

Ab epistolis, inquit ^a Sturmius, principium recte sumi potest, si deligantur quæ argumento faciles sunt, & sunt rerum non ignotarum, atque hujusmodi verborum quæ in nostra manserunt consuetudine. His enarrandis omnem Latini sermonis elegantiam Præceptor explicet, & quasi sub aspectum pueris subjiciat. Ostendat quæ cuique *proprie*, quæque *translate*, quæque nulla demum *ratione* assignari possint. *Fidelitatis* domicilium est proprium in officio; migrationes in alienum multæ: nam & *doctrina*, & *ars*, & *ager* etiam *fidelis* dici potest. Illud autem *Tyronis*, *Valetudini fideliter inservire*, *M. Tullius* in ^b Epistola quadam vexat. Notentur eæ voces quæ ad maternam proxime accedunt, ut *prosperitas*, *finem facere*, *nihil habeo ad te scribere*, &c. neque minus quæ valde sunt diversæ, ut, *usurpare memoriam*, *voluntate prosequi*, *inferior quam ille* (quam ego superius usurpari phrasin) mirum ni semidoctus aliquis reponat *inferior illi*, &c. tum maxime quæ longissime à sermone nostro abhorrent, ut *Rubivii causa* pro accusatione, *famosus* pro infamis: sic *deformare* & *deformatus* apud architectos & pictores honeste habitant: alio translata habent fœdam & turpem significationem. Juvet item colligere vocabula, quæ cum juxta sunt posita, vel ex *contraria*, vel ex *simili* significatione sibi lumen mutuo adferre possint. Nec prætereundum quid *notatio* valeat, quid *analogia*, & maxime quid *consuetudo*. Nam si *moderator* sit gubernator aut vector, non sequitur ut *moderatio* sit imperium aut magistratus: est enim Latinis sensu longe diverso temperantia, modus, mediocritas. Animadvertenda quoque diligen-

^a Ep. ante Cicer. Ep. Selectas.

^b Ep. ad Famil. l. 16. Ep. 17.

ter particularum natura, in quibus insignis quædam est elegantia. Neque collocationis verborum negligenda est ratio; quibus tametsi certa sedes, ut in vernaculis plerisque linguis, assignari ulque non possit: tamen sunt multa vocabula quæ frequentius uno ponuntur modo, nec nulla quæ nunquam alio. Verbum usitatus ordine præcedit obliquus, sequitur rectus. Nam antecedit semper, igitur rarius, enim fortasse nunquam, præterquam cum vero junctum. Præpositiones pleræque omnes secundum vim nominis præponuntur casibus, sequuntur Versus & Tenus. Cum quoque post nobis positum est modestiæ causa, mox crebris provocabulis adjunctum ex analogia: sim infinitus, si persequar singula. Sed unum omittere sit nefas: nimirum videndum esse cum primis, quid nove, quid prisce, quid sit rarerè positum. Exemplum subijciam: sic igitur enarrari poterit Sturmiæ prima. Si vales, notandum si, cum conditionem significat, magis indicandi modum amare: bene est, Anglicismus. Ego valeo; quare persona exprimitur prima non autem secunda, est explicatu difficile: an quod usus sic jubeat, an quod vetus sit formula, an quod aurium iudicio sit probabilius. Sed quædam nescire inter virtutes Grammatici reponit a Fabius. Nos quotidie tabellarios vestros expectamus: Non sic vulgus, sed die omni aut quolibet: & numerus variatur, quod facile est intelligere, quam deceat. Qui si venerint, nos potius, cum venient, diceremus: Satis forsitan latine, sed non perinde eleganter. Fortasse erimus certiores quid nobis faciendum sit. Angli potius dicerent, dispiciemus, melius, facilius statuemus; bene quidem: sed epistolari simplicitati non æque accommodatum. Faciemusque te

a Inst. Or. l. 1, c. 8.

statim certiore. Significabimus per literas recte, sed minus familiariter. *Valitudinem tuam cura diligenter.* Attende *valetudinem* hoc loco significare sanitatem; alibi innatam modo constitutionem, ægram alibi habitudinem corporis & morbum. Nam quod Dichoreo clauferit ad altiore[m] dicendi characterem pertinet & iple, *Epist.* post *nona* turbavit ordinem (*diligenter cura.*)

CAP. VI.

Quemadmodum Autores sunt imitandi.

Sequitur ut doceamus quemadmodum usus eorum quæ cognitione percepimus, comparari possit: id autem *exercitatione* fieri debere est manifestum. Atque præcepta communia, cum superius, qua ratione discipulus exprimere assuescat, diligenter est declaratum: restat, ut ea, quæ nisi præcipua observatione non eruuntur, quemadmodum assiduo & pertinaci stylo effingat, præcipiamus. Placet igitur, ut *M. Tullii* epistolam in vernaculum sermonem proprie & eleganter versam, post tempus, iterum in Latinum vertat. Incredibile est, quantum hujusmodi exercitatio in deligendis conformandisque verbis adjuvet: præsertim si curet magister, ut librum inspicere furtim non possit Tyro. Etiam commutatistemporibus, personis, locis, & rebus, in materna lingua Præceptor, quæ docuit, proponat versa: quæ sua deinde industria in Latinum sermonem (iis maxime modis, quos tum audivit) convertat puer. Cujus rei exempla suis observationibus adjecit *a Schorus*: & quilibet facile potest per se excogitare. In his discipulus jam satis exercitatus, epistolas de omnibus rebus, suo pte Marte, ad quoscunque velit, conficiat. Nec doctorem habeat iratum, si inter initia sententias integras ex *Cicerone*, etiam ex *Longolio*, *Sadoletto*, *Bembo*, *Manutio*, sine ulla immutatione suffuretur. Moneatur

a De ratione docend. discendaque Lat. Ling.

interim, hoc esse memoriæ magis, quam ingenii: longe præstabilius esse sententias alio atque alio verborum ornare vestitu; etiam variare cogitata sua multiplici locutionis copia, quam vel memoriæ mandaverit, vel in codicillos descripserit, vel in *Aldo, Poeto, & maxime in Car. Stephano Nizolioque* invenerit. “Exquilitas, inquit, a *Matutius*, sententias de *Cicerone* exceptas tacitus in “animo versabam. Eas ornabam verbis quam “poteram lectissimis, ut quasi vestitu orationis “mutato, cum eædem essent, aliæ tamen viderentur. Erat non dissimilis in verborum “figuris commentatio: si quas notaveram illustriores ad alias sententias ita traducebam, ut “interdum eandem locutionem in res prope “innumerabiles accommodans, quasi ex una “cæra plures imagines, nec tamen ejusdem generis effingerem. In hac exercitatione quantum esset, utinam aut mature cognovissem: “aut sero cognitum avideque adreptum, vis “occupationis non extorsisset. Equidem, si “quis me neget in scribendo quicquam esse, “non pugnabo: sed si quid sum, ab hac una “esse contendam. Hactenus ille præclare. Et ne scribendo materia non suppetat, ad *Somnium Scipionis*, ad *Lælium*, ad *Catonem*, ad *Paradoxæ* lectionem adhibeat discipulus. Quæ licet, (ut aliæ *Philosophicæ* scriptiones) nec sententis, nec verbis instructa sint popularibus: tamen & soluta liberius, nec juncta numeris, & sermoni quam orationi sunt propiora; facultatemque suppeditant ad communium locorum tractationem, quæ *Themata* vulgus vocat.

Et quoniam ad hanc ipsam rem cognitio *Historiarum* est necessaria, ad *Trogum Justini* adeat, vel ad *Curtium*, vel ad *Livium*, vel ad *Corn. Nepotem*: in quo genere scriptorum est tracta quædam & fluens oratio finitima epidictico generi, & dispositione verborum & concinnitate sententiarum, atque troporum & figurarum floribus. Tamen *C. Caesar* venustus est, etiam detracto verborum ornatu; quo *Florus* æternum micat: sed hic deterioris temporis, & cum iudicio legendus. Igitur in hoc novo genere orationis repetenda est utilissima transferendi ratio: & à discipulo est exigendum, ut partem aliquam *Historiæ* ad verbum vulgari sermone expressam rursus Latine reddat; etiam ut versam à præceptore, nec sibi quidem inspectam, conetur reddere. Tum licebit Tyroni vertendis Autorum locis sic satis exercitato Iudicii & memoriæ subsidio, *Historiam* alicunde sumtam narrare, regionem aut pugnam describere: & (si videtur) conciunculis, & hortationibus faciendis quasi oratorio studio proludere.

Quæ cum mediocriter præstare jam poterit; & cogitata mentis pure & eleganter proferre: in *Forum*, in *Senatum* veniat; suspiciatque *Oratorum principem* humilia subtiliter, & magna graviter, & mediocria temperate dicentem. Videndum igitur est maxime quid deceat in diversis generibus dicendi. Ipse *M. Tullius* in *Oratione pro Roscio Comædo* posuit verba quam utilatissima, translationes quam mollissimas, pœne innumerabiles argutias ac sales. Pro *Archia*,

chia, pro *Marcello*, Deus bone! quam insigne & florens orationis, & pictum, & expolitum genus, in quo omnes verborum, omnes sententiarum illigantur lepores. In *Catilinam*, in *Antonium* vehemens, incensus, incitatus fertur. Atrocissimis verbis & sententiis vehementer illustribus causam inflamat, & sæpe acervatim multa frequentans una complexione devincit. Hic adolescens diligenter attendat translationes, immutationesque verborum; & proprias dicendi formas: & vel maxime orbem circuitumque orationis. Simulque legat *Rhetoricos Ciceronis libros*, & præcipue 3. *de Orat.* & *Orat. ad Brut.* quibus universam dicendi rationem ipse *M. Tullius* singulari eloquentia explicuit. Ipsas interim *Orationes* quasdam insigniores, alias ad unguem (si videatur) ediscat, alias ab ipso, aut a magistro, aut ab aliis (ut à *Christ. Wasio* sunt *Catilinaræ*) translatas (quas ante tamen legerit) in Rom. sermonem reddat. Etiam quamcunque *Orationis* partem in nostram linguam dictaverit præceptor, ipse latinam faciat: eamque relatum magister, iudicio primum suo, deinde, prolato ipso *Ciceronis* loco, tanquam certissima lege, quicquid vel in ipsis verbis, vel in eorum constructione erratum fuerit, emendet. Iamque sine cortice natet Adolescens, & *Stylum* quocunque referat ad *judicia*, ad *consilia*, ad *laudes*: quibus in *Ciceronis* imitatione *Longolius*, *Palearius*, *Muretus*, *Busbequius*, & *Bellunenſis* quidem *Pontifex* videntur excelluisse.

Priusquam autem ad hoc fastigium dicendi pervenerit (etiam cum primum *Pedestris stylus* in

in tuto fuerit) sermones cum æqualibus familiaribus conferre assuescat: quod ad subito quoque & ex tempore scribendi facultatem non parum conducere videatur. Huic rei (si pauca quædam vetusta excipias) unum *P. Terentium*, ut communis vitæ, ita sermonis magistrum dabo; in quo, nisi quod sint versiculi, aliud est nihil quod à vulgari sermone abhorreat. *Carminum* nunc igitur & *Accentuum* discendæ sunt leges: cum maxime, ut sciat Adolescens solum vinculis Poetam à fictis rebus ad communes mores traducere; tum etiam, ut in hac liberrima *Comicorum versuum* licentia, prima faciendi rudimenta ponat. Juvabit interim Fabellis ex *Æsopo* vertendis ad imitationem *Phædri* contendere: quem pari cum Poetis Comicis & Mimographis libertate usum constat.

Jamque *cothurno* mutare *socum* licebit; & ab hoc subtili summissoque, & quasi soluto dicendi genere, ad illud grande, & inflatum, & quotidiani sermonis quam dissimilimum ascendere. *Seneca*, qui solus superest, *Tragædiæ* numerantur decem: quarum tamen *Octaviam* apparet esse suppositam; neque *Thebais* & *Oetæus Hercules* suspicione carent. Inter reliquas excellunt *Medea*, *Hippolytus*, *Oedipus*, *Troades*: quibus enarrandis modi versiculorum, & verborum figuræ notandæ sunt diligenter. Nam de imitatione hoc loco quicquam præcipere supervacaneum puto; cum id ante sæpius sit factum, & multis, & accurate.

Salutanda proxime est *Satyræ* quæ cum à *Scena* non multum absit, est Latinorum tota; in qua

qua excellit *Qu.* Hor. Flaccus: quem imitatos feliciter *Lampridium, Eonanicum, Priulum, & P. Manutium, Bart.* ^a *Riccus* existimat. Eundem autem in *Lyriceis* imitando *Surbierus* Polonus, & nuper *Gibbesius* popularis noster, palmam sunt assecuti: quorum *hic* crebris *Parodiis* sive allusionibus optimam imitandi viam Tyronibus monstrasse videtur. Sed audiendus est *M. b Fabius*:
 “Oratorem alunt & *Lyriceis*: si tamen in iis non
 “autores modo, sed etiam partes operis elegeris.
 “Nam & *Græci* licenter multa, & *Horatium* in
 “quibusdam nolim interpretari. *Elegia* vero,
 “utique quæ amat, & hendecasyllabi amoveantur,
 “si fieri potest: sin minus, certe ad firmitus
 “ætatis robur reserventur. Etiam *Elegos* (præter amatorios) *De Tristibus* ad familiares in exilio scripsit *Ovidius*, quæ sunt, maxime postremi, tam inquinati ut ipsum eorum pudeat: quem tamen ex *Heroidum Epistolis*, & ex *Libris Fistorum*, & *Transformationum*, aliquem in numerum recipi posse reor, quo dignus sit quem imitemur.

At quoniam aliquid in *Epigrammate* joculari huic maxime ætati convenit: ex *Catullo* quædam proponi poterunt: *Lucius in morte passeris* (quem in *Borgheto* cane tam pulchre *Managerrus* expressit) ad *Varrum de suffæno*, in *Annales Volusi*, &c. Et *Martialis* castratus, (tametsi à perfecta ætate sit disjunctus, nec tam Latino sermone usque quoque purus) tamen novi verificatoris iudicium utiliter exercere poterit.

Superest *Poetarum princeps*, à quo lectio ve-

^a De Imit.

^b *Inst. Orat.* li 1. c. 8.

teri instituto deberet incipere: quem ego morem ut improbem tantum abest, ut eum ex Poetis solum si quis in Scholis debere legi contendat, equidem non magnopere repugnem. In hoc se noster contineat; hunc legat, relegat, ediscat: verba, constructionem, figuras, lumina attendat. In hoc imitando placet, ut exemplo *Falconiae*, *Ausonii*, *Capiluporum*, *Meibomii*, *Rossii* centones primum consuat: quod scite facere est ingenii & memoriae non mediocris. Nec volo tamen, ut mutuando in hunc morem versiculos immoretur diu: verba tandem phrasisque *Virgilianam* novis figuris modisque variare studeat, & ad suos usus transferre. Quo facto ipsum Poetam optime imitabitur: qui dictionem ab aliis scriptoribus, & à consuetudine suorum temporum desumptam in suum opus scitissime accommodavit. Atque hæc demum est recta imitandi *Maronem* ratio: quam *Hier. Vida* in *Libris de Arte Poetica* pulcherrime exposuit: atque ipse & *Sannazarius* cum laude sunt assecuti.

Restat nunc, cum satis operis sermonis cultui sit attributum, & Adolescens ad Artes percipiens jam sit Idoneus, ut Magister ostendat, non quinam aut res in tradendis artibus sint peritissimi: (non enim ipsi tantum animi esse debet, ut præcipiat in aliena provincia) sed quinam in quaque facultate sint latinissimi; quosque duces scribendi habere debeat, qui literata & ad posterum duratura oratione cogitata sua monumentis, memoriaeque perpetuæ mandare cupiat. Hi autem fere sunt; in *re rustica* *Varro*, & *Columella*; in *Architectura* (cujus partes sunt tres, *Ædificatio*,

Gno-

Gnomonice, Machinatio) *Vitruvius*. In *Autorum interpretatione Asconius Pedianus*; in *Medicina, Corn. Celsus*; & *M. Tullius* in *Philosophia* universa, qui & *Theologica* quædam habet, ut *L. Seneca* quoque: & in hoc genere, *Cypriani, Lactantii, Hieronymi, Augustini*, sunt monumenta. Porro sunt passim in *Cicerone* ad *Jus Civile* pertinentia: in qua præterea sunt facultate *Digesta*, quæ maximam partem elegantissimis *veterum Juris consult. responsis* constant. His imitandis sedulo, & *Theologi* superioris seculi deserte scripserint: & *Jurisp.* hoc proximo pœne solis scriptorum sint *Aristarchi, Pomp. Mela* descripsit *terram, Hugginus Stellas*, uterque satis Latine. Sin *carmine cælum* vis illustrare, habes *M. Manlium*, habes *M. Tullium* & *Cæsarem Germanicum* scriptores nobiles, quos imiteris. Si quid postremo de *Rebus Naturalibus* aut de *anima* versibus agendum venit, est, unde imaginem licebit sumere, *T. Lucretius Carus*: quem ^a *Aonius Palearius* in *Libris de Immortal. Animorum*, tam fæliciter expressit. Hi sunt, igitur, qui suo quosque genere probentur maxime: quosque qui *stylum* velit perficere, doctissimorum virorum sententia imitari debeat. Qua vero id ratione sit faciendum; in aliis *scriptoribus* diligenter, & quam planissime, (ut arbitror) superius est demonstratum.

Habetis, *Nobiliss. & Ornatiss. Juvenes*, recordationem disciplinæ *Patris* vestri, qua vos ad sermonem *Latinum* instituit. Quam si vos inter graviora studia recolere velitis, *exercendoque* identidem *stylo* subcesiva tempora consumere:

^a *Fac. Sadolei. Epist. ad Palear.*

nec me laboris poenitebit suscepti; & vos ex eo plus veræ delectationis habebitis, quam ex illis ineruditis voluptatibus quas vulgus amat. Fietque, ^a dum ista *Philologica* (ut ait *M. Varro*) *musi-*
namur ut pluribus horis vivamus: quanquam ea
demum dicenda sit vere vita, qua iuste, sobrie,
sanctēque vivitur.

^a *Plin. Praef. Nat. Hist.*

Opt. valete.

BRIXORTHIAE,
Maii 25. 1677.

F I N I S.